

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної
безпеки
Кафедра національної безпеки та політології

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра на тему:
«Державне управління у сфері національної безпеки»

Виконала студентка II курсу, групи ЗМНБ-21
спеціальності 256 Національна безпека
(за окремими сферами забезпечення і видами
діяльності)

Кравчук Катерина Валеріївна

Керівник – доктор юридичних наук,
професор кафедри національної безпеки
та політології, генерал-майор у відставці
Стрельбицький Микола Павлович

Рецензент – доктор філософських наук, професор
кафедри конституційного права та
галузевих дисциплін Національного університету
водного господарства і природокористування
Матвійчук Андрій Васильович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	9
1.1. Поняття та характеристика національної безпеки як об’єкта державного управління.....	9
1.2. Нормативно-правове регулювання державного управління у сфері національної безпеки.....	17
РОЗДІЛ II. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ 2014-2022 РОКІВ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.....	24
РОЗДІЛ 3	
ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА СПОСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ.....	43
3.1. Проблеми здійснення державного управління у сфері національної безпеки.....	43
3.2. Способи вдосконалення державного управління у сфері національної безпеки в Україні.....	51
ВИСНОВКИ.....	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	63

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України

ЗСУ – Збройні сили України

ЄС – Європейський Союз

КМУ – Кабінет Міністрів України

МВС – Міністерство Внутрішніх справ

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

СБУ – Служба Безпеки України

ВСТУП

Постановка проблеми.

У сучасному світі поняття особа-суспільство-держава є невіддільними. А безпека особи, відповідно і суспільства та держави є чи не найбільшим пріоритетом. Адже сильна держава – незалежна, суверенна держава. Станом національної безпеки визначається і роль та місце держави на світовому рівні.

Як зауважує О.В. Моргалюк, теперішні зміни в структурі суспільства і держави зумовлені процесами глобалізації, посиленням єдності світу та одночасним поглибленням його національної різноманітності. Національна ж безпека є категорією, яка відображає ступінь захищеності прав, свобод, інтересів особи, суспільства та держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, ступінь відсутності загроз правам і свободам громадян, інтересам та цінностям суспільства та держави [24].

Як показує практика та теперішні події у світі, сфера забезпечення національної безпеки сучасної держави перебуває у змінному стані, тобто характеризується наявністю ряду неочікуваних та постійних змін, охоплює практично усі сфери життєдіяльності суспільства та функціонування держави. А тому питання забезпечення національної безпеки є найбільшою та найважливішою складовою політики будь-якої держави світу.

Надзвичайно актуальним це питання було і є для України. Оскільки останні 30 років наша держава ставала на ноги, формувалася, а сьогодні протистоїть реальній загрозі своїй національній безпеці з боку ворога, що зазіхає на суверенітет і територіальну цілісність України. Російська військова агресія проти України, анексія Криму та цілеспрямована окупація окремих районів східної України змінили наше ставлення до проблеми національної безпеки держави. Ми побачили, що сьогодні як ніколи, національна безпека України потребує її забезпечення, що спрямоване на реальний захист і реалізацію національних цінностей та інтересів.

Згідно положень статті 3 Конституції України - людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

У магістерській роботі ми будемо досліджувати державне управління у сфері національної безпеки, проблеми його здійснення, шукати можливі способи вдосконалення державного управління у сфері національної безпеки в Україні.

Характеристика стану дослідження.

Національна безпека як одне з фундаментальних понять політичної науки та головний чинник суспільного розвитку, стає все більше обговорюваним і дослідженим, особливо в умовах сучасних глобалізації та встановлення нового світового порядку. У час, коли міжнародна система забезпечення національної безпеки стала перед новими викликами і раніше невідомими загрозами, теоретичний аналіз основних положень національної безпеки необхідний як для виправлення попередніх помилок, так і для вдосконалення форм та методів внутрішньої та зовнішньої державної політики, оптимізації діяльності органів державної влади.

Поняття національної безпеки як об'єкта державного управління, порядок здійснення державного управління у сфері національної безпеки, досліджували: І. Білас, В. Галєєв, О. Глазгов, В. Горбулін, І. Доронін, А. Качинський, Є. Кобко, В. Ліпкан, О. Мельник, А. Пашков, С. Пономарьов, О. Прокопенко, О. Пучков, М. Свердан, Г. Ситник, О. Суходоля та інші науковці.

Ці та інші наукові дослідження, а також практичний аналіз сучасних загроз національній безпеці України підтверджують те, що забезпечення безпеки особи, суспільства і держави є складною проблемою, що потребує комплексного поглибленого вивчення та пошук шляхів реагування на ці загрози, їх

недопущення або подолання з боку держави. Цим і пояснюється вибір теми наукового дослідження, його наукова і практична спрямованість та зміст роботи.

Мета і завдання.

Метою магістерської роботи є дослідження державного управління у сфері національної безпеки. Це сприятиме визначенню факторів, що впливають на державну політику у сфері забезпечення національної безпеки, з'ясуванню їх основних характеристик, адже за останні декілька років відбулося ряд змін, що зумовлені як регіональними, так і світовими чинниками, що безпосередньо впливають на безпекову ситуацію в Україні.

Тому робота зорієнтована на вирішення таких завдань:

- дослідити поняття національної безпеки;
- охарактеризувати національну безпеку як об'єкт державного управління;
- визначити нормативно-правове регулювання державного управління у сфері національної безпеки;
- дослідити основні напрямки державної політики 2014-2022 років по забезпеченню національної безпеки в Україні;
- з'ясувати проблеми здійснення державного управління у сфері національної безпеки;
- визначити способи вдосконалення державного управління у сфері національної безпеки в Україні.

Предметом дослідження є характеристика державного управління у сфері національної безпеки.

Методи дослідження.

Основою магістерської роботи є діалектичний метод пізнання. Крім нього, для досягнення мети і завдань дослідження, були використані і спеціальні методи, зокрема:

- структурно-функціональний – для визначення поняття національної безпеки, характеристики цього поняття як об'єкта державного управління (підрозділ 1.1.);

- історичний – при аналізі умов становлення і розвитку нормативно-правової бази по забезпеченню національної безпеки (підрозділ 1.2.);
- порівняльно-правовий – при дослідженні напрямів державної політики по забезпеченню національної безпеки у 2014-2022 роках(розділ II);
- герменевтичний – при аналізі текстів навчальних підручників, монографій, а також нормативно-правових актів (розділи I, II, III);
- узагальнення та моделювання – для визначення способів вдосконалення державного управління у сфері національної безпеки(підрозділ 3.2.).

Характеристика джерельної бази.

Теоретичним підґрунтям роботи стали праці таких науковців: О. Гончарука, С. Дроботова, В. Копанчука, М. Криштановича, С. Крук, А. Кулінської, А. Мурашко, Д. Павленка, А. Рубана, Г. Ситника та ін.

Нормативно-правовою базою наукового дослідження є зокрема, але не виключно: Закони України: «Про оборону України» від 06.12.1991 р.(зі змінами), «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р.(зі змінами), «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р.(зі змінами), «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 05.03.1998 р.(зі змінами), «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р.(зі змінами); постанови КМУ: «Про затвердження положення Про Міністерство оборони України» від 26.11.2014 р. №671 (зі змінами), «Про затвердження положення Про Міністерство внутрішніх справ України» від 28.10.2015 р. №878 (зі змінами); Укази Президента України: «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020 р. №392/2020 (зі змінами); «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» від 25.03.2021 р. №121/2021 (зі змінами); «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України» від 26.08.2021 р. №448/2021 та інші.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять чотири підрозділи, висновків, списку використаних джерел із 64 найменувань. Загальний обсяг роботи 70 сторінок.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Поняття та характеристика національної безпеки як об'єкта державного управління

Наша держава є ще доволі молодою. А тому в Україні продовжує формуватися система державного управління, що є невід'ємним елементом єдиної системи державної влади, за допомогою якої досягається її цілісність і безпека, здійснюється управління суспільством.

Державне управління є сукупністю дій та заходів, за допомогою яких узгоджуються інтереси громадян, суспільства і держави [21].

Слід відмітити, що в Україні цей термін був уперше законодавчо закріплений у Концепції (Основи державної політики) національної безпеки України від 16 січня 1997 року [39] (втратила чинність). Тут поняття національної безпеки визначалося як «стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, що є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей» [39].

Основними об'єктами національної безпеки законодавцем визначалися: громадянин, його права і свободи; суспільство, його духовні та матеріальні цінності; держава, її конституційний лад, суверенітет, територіальна цілісність і недоторканність кордонів [39].

Разом з тим, і в прийнятій раніше Конституції України від 28 червня 1996 року, ряд статей врегульовували питання національної безпеки, а саме: ст.ст. 32, 34, 36, 39 (стосуються інтересів національної безпеки), ст. 44 (стосується забезпечення національної безпеки), ст. 92 (містить положення про основи національної безпеки), ст. 106 (визначає національну безпеку, сфери

національної безпеки, небезпеку), ст. 107 (передбачає створення та функціонування Рада національної безпеки і оборони України) [15].

Частиною 1 статті 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року (втратив чинність) національна безпека України визначалася як захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [44].

Науковці по-різному визначають досліджуване поняття: як стан, об'єкт впливу, певні дії держави, систему елементів. Так, В.О. Антоном національна безпека визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів людини та громадянина, суспільства держави, при якому забезпечується постійний розвиток суспільства; запобігання, виявлення, нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам держави [3, с. 33].

Д.Г. Павленко, Ю.В. Семенюк, котрі аналізували теоретичні підходи до визначення поняття національної безпеки, дійшли до висновку, що існує три таких підходи [28, с. 102-107], зокрема:

1) національна безпека ґрунтується на поширенні і захисті суспільних цінностей (політична незалежність, економічний добробут, справедливість тощо) (А. Волферс, Д. Гадді, Дж. Джонсон, Д. Кауфман, Р. Коен та ін.);

2) національна безпека ґрунтується на взаємозв'язку національних цінностей та інтересів (А. Величко, І. Волощук, Б. Демидов, А. Качинський, В. Ліпкан, Г. Ситник та ін.);

3) національна безпека ґрунтується на захисті національних інтересів. (А. Бетлер, В. Богданович, О. Бодрук, С. Браун, О. Дзьобань, М. Каплан, М. Панов, С. Хоффман та ін.).

На нашу думку, жоден з цих підходів не відповідає реаліям сьогодення. Це пояснюється тим, що в системі забезпечення національної безпеки головна роль належить державі. А тому досі не вирішене питання співвідношення інтересів особи, суспільства і держави в політиці національної безпеки.

Г.П. Ситник зробив висновок, що національна безпека є специфічною властивістю існування державності, яка відображає кількісну та якісну динаміку її розвитку, є критерієм її захисту від небезпек, акумулює результати життєдіяльності нації, державних інститутів, за яких забезпечується збереження визначеності державності [59, с. 117].

Л.О. Казаков розуміє національну безпеку України як дії держави щодо захисту її суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз, як діяльність держави щодо забезпечення захисту прав і свобод людини та громадянина в межах національної території та на міжнародному рівні [13, с. 128-132].

С.А. Дроботов поняття національної безпеки визначає двоюко:

- як стан здійснення соціально-економічних і суспільно-політичних процесів в державі, що відбуваються в умовах вільної реалізації громадянами своїх прав та свобод;
- як об'єкт державно-управлінського впливу, що характеризується сукупністю елементів, стабільний розвиток яких є першочерговим завданням у структурі державних органів [10, с. 18].

В.П. Павленко формулює поняття національної безпеки як достатню захищеність національних ресурсів, цінностей, а також державних, громадських та особистих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз [27, с. 32].

На думку Т. Подковенко, національна безпека є особливим станом захищеності особи, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, при якому гарантується суверенітет, незалежність, державна і територіальна цілісність, забезпечення конституційних прав і свобод громадян, постійний соціально-економічний розвиток держави [31, с. 16].

О.В. Мотайло визначає поняття національної безпеки як систему взаємопов'язаних елементів, що включає сукупність інститутів та установ, засобів, методів і форм, що сприяють не допускати, уникати та реагувати на внутрішні та зовнішні небезпеки і загрози [25, с. 292].

А.В. Рубан характеризує національну безпеку через якісний та кількісний стан суспільства і держави, що визначається законодавчою узгодженістю її інтересів із громадськими інтересами; захистом від наявних або очікуваних загроз внутрішнього та зовнішнього походження; можливістю прогресивного і сталого розвитку з дотриманням прав і свобод громадян [57, с. 82]. При цьому, науковець наголошує, що до поняття національної безпеки слід віднести і захист життя та здоров'я; права і свободи громадян; власність; суспільну й державну безпеку; ядерну, інформаційну, економічну, політичну безпеку тощо [58, с. 82].

Погоджуємося із даним твердженням А.В. Рубана та інших науковців (Д.Г. Павленка, Ю.В. Семенюка), адже національна безпека включає ряд конкретних «безпек».

Слід відмітити, що пересічні громадяни зазвичай розуміють національну безпеку як діяльність правоохоронних органів чи спецслужб, або ж порівнюють її з обороною держави.

Проте, як зауважують С. Матвієнків, Н. Воробець, незважаючи на те, що військова потужність є однією із ознак державної сили, однак національна безпека включає не лише силові методи забезпечення безпеки, а й економічні, морально-етичні, політичні, та інші [23, с. 106].

Національна безпека, як об'єкт державного управління, має свою структуру: об'єкт (держава, громадяни, їх національні інтереси), суб'єкт (державні та недержавні органи), сукупність дій, що спрямовані на захист інтересів держави.

На думку О.Г. Циганова, об'єктами національної безпеки є елементи, забезпечення функціонування та розвиток яких визначає мету системи національної безпеки [63, с. 57].

М.П. Гурковський визначає загальними об'єктами національної безпеки та суб'єктами її забезпечення особу, суспільство і державу. Тобто, на першому місці є особа, її конституційні права і свободи, якість та рівень життя людей, можливість вільного прогресивного розвитку, самовираження. Далі у цьому ланцюжку є суспільство, його інститути – партії, церква, громадські організації,

преса, радіо і телебачення, тощо. І нарешті – держава, що забезпечує ефективну реалізацію на міжнародній арені національних інтересів [8, с. 26-32].

Це підтверджується і ч. 1 ст. 3 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року. Зокрема те, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на захист: людини і громадянина - їхніх життя і гідності, конституційних прав і свобод, безпечних умов життєдіяльності; суспільства - його демократичних цінностей, добробуту та умов для сталого розвитку; держави - її конституційного ладу, суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності; території, навколишнього природного середовища - від надзвичайних ситуацій [42].

Зауважимо, що хоча держава як об'єкт національної безпеки є на останньому місці, проте як суб'єкт, що забезпечує національну безпеку, серед суб'єктів забезпечення безпеки, вона є першою і основною. А суспільство та окремі громадяни з питань забезпечення безпеки повинні надавати державним органам необхідну допомогу та сприяння.

А.В. Рубан деталізує об'єкти національної безпеки і вважає, що це зокрема: особисті права та свободи; суспільні цінності матеріального і духовного характеру; цілісність території, конституційний лад і суверенітет держави [58, с. 28].

На думку В.О. Копанчука, національна безпека характеризується загальним і безпосереднім об'єктами. Загальним об'єктом національної безпеки є національні інтереси (поєднані інтереси особи, суспільства і держави), а безпосереднім - конкретні інтереси особи, суспільства, держави у тій чи іншій сфері [17, с. 106].

Вважаємо, що дійсно, визначення особи, суспільства і держави об'єктами національної безпеки, є надто узагальненим, адже особа і держава є частинами суспільства і їх інтереси неможливо чітко окреслити. Крім цього, вони часто змінюються і бувають суперечливими.

Щодо системи забезпечення національної безпеки, то як стверджує Є.В. Кобко, вона має свої складові, зокрема це: захист державного суверенітету,

територіальної цілісності, конституційного ладу, політична та економічна незалежність, гарантування дотримання громадського порядку та інші [14, с. 115].

Дійсно, і на цьому варто наголосити, складовими системи забезпечення національної безпеки є основа-основ будь-якої держави: державний суверенітет, територіальна цілісність, конституційний лад. А структурними елементами цієї системи є органи державної влади, які можуть здійснювати свої повноваження завдяки нормативному їх врегулюванню, а також недержавні громадські організації.

Законодавець визначив уповноважених суб'єктів у сфері забезпечення національної безпеки категорією «Сектор безпеки і оборони України», що складається із взаємопов'язаних складових: сил безпеки; сил оборони; оборонно-промислового комплексу; громадян і громадських об'єднань, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки (ст. 12) [42].

Згідно п. 16 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року, сектор безпеки і оборони – це система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [42].

На думку В.О. Демиденка, у вказаному вище переліку не вистачає органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, що унеможливило забезпечення національної безпеки в повні [9, с. 239].

Науковець наголошує, що це питання стало актуальним після децентралізації влади та розширення повноважень органів місцевого

самоврядування, формуванням територіальних громад, зміцненням їх матеріального становища. Адже повноваження органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, спрямовані і на забезпечення законності, правопорядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян; виконання військового обов'язку громадянами України; мобілізаційної підготовки та забезпечення проведення мобілізації; оборонної роботи; захисту національних інтересів України, створення безпечних умов життя і діяльності кожного громадянина. І саме на місцях зароджуються негативні чинники, що загрожують національній безпеці держави, які згодом перетворюються на реальні загрози [9, с. 248].

У даному аспекті погоджуємося із В.О. Демиденком і вважаємо, що варто доповнити перелік суб'єктів забезпечення національної безпеки також і органами місцевого самоврядування та їх посадовими особами через визначену Конституцією України засаду територіального устрою України.

Основними показниками національної безпеки, на думку Б.О. Павленка, В.А. Гулакова, можна визначити такі:

- національна незалежність і суверенітет, територіальна цілісність держави;
- рівень розвитку громадянського суспільства, демократії, сформованості та дієвості законодавчої бази держави, захищеності особи;
- економічна спроможність держави;
- стан збройних сил, їхня боєздатність та боєготовність;
- національне визначення та самобутність;
- рівень розвитку національної самосвідомості та культури;
- наявність загальної стратегії національного розвитку, національної ідеї;
- національна згода і єдність;
- внутрішньополітична стабільність та здатність політичних сил реалізувати загально визначені завдання [26, с. 33].

Забезпечення національної безпеки здійснюється на різних рівнях. Це зумовлене наявністю внутрішніх і зовнішніх загроз національним інтересам. З огляду на це, виділяють внутрішню і зовнішню національну безпеку. Так,

внутрішня безпека є мірою захищеності національних інтересів від загроз, які зумовлюються процесами, явищами, подіями, діями (бездіяльністю) юридичних та фізичних осіб, що знаходяться на території держави і перебувають під її юрисдикцією. Тобто, вищезазначені загрози зумовлені внутрішніми чинниками, а їх подолання залежить від дієвості державної влади [59, с. 123].

Зовнішня безпека є мірою захищеності національних інтересів від загроз, які зумовлюються процесами, явищами, подіями, діями (бездіяльністю) юридичних та фізичних осіб, які знаходяться поза межами території держави і не підпадають під її юрисдикцію. Тобто, вищезазначені загрози зумовлені зовнішніми чинниками, а їх подолання залежить не тільки від дієвості державної влади, але й від впливу міжнародних структур та системи міжнародних відносин.

Загрози внутрішній і зовнішній безпеці можуть проявлятися у політичній, економічній, гуманітарній сферах. При цьому, внутрішня і зовнішня безпека є взаємозалежними, адже на зовнішню безпеку впливає стан справ щодо забезпечення її внутрішньої безпеки [59, с. 123].

Отже, національна безпека є важливою складовою державного управління, адже слід постійно дбати про безпеку особи, суспільства, держави, відстоювати її інтереси.

Визначення поняття національної безпеки було предметом дослідження не одного науковця і продовжує здійснюватися враховуючи реалії сьогодення та важливість реагування на потреби часу.

На нашу думку, національною безпекою є стан захищеності особи, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, при якому забезпечуються реалізація конституційних прав і свобод громадян, гідні якість і рівень їх життя, суверенітет, незалежність, державна і територіальна цілісність.

Як об'єкт державного управління, національна безпека має свою структуру: об'єкт (держава, громадяни, їх національні інтереси), суб'єкт (державні та недержавні органи), сукупність дій, що спрямовані на захист інтересів держави.

1.2. Нормативно-правове забезпечення державного управління у сфері національної безпеки

Держава являє собою організацію публічної влади, необхідну як для досягнення інтересів і потреб окремих громадян, так і для виконання загальних справ, що впливають із природи будь-якого суспільства. А так як владу представляють певні інституції, то для їх функціонування, досягнення поставлених завдань, важливе значення має законодавче врегулювання їх статусу, мети діяльності, визначення функцій.

В.О. Копанчуком нормативно-правове забезпечення національної безпеки визначається як процес створення і підтримки організаційних, функціональних характеристик системи національної безпеки, що здійснюється за допомогою нормативно-правових засобів[18].

Крім цього, науковець виділяє ще й завдання нормативно-правового забезпечення у сфері національної безпеки, а саме:

- забезпечення конкретного функціонального розподілу між суб'єктами системи забезпечення національної безпеки, виділення їх прав та обов'язків;
- розподіл функцій по збору й обробці інформації, спрямування до компетентних державних органів результатів аналізу цієї інформації;
- створення раціональної системи прийняття рішень управлінського характеру[17, с. 188].

Усю нормативно-правову базу, що врегульовує питання забезпечення державного управління у сфері національної безпеки можна поділити на загальну і спеціальну. Загальні нормативно-правові акти визначають основні положення забезпечення національної безпеки, напрями здійснення державної політики у цій сфері та є загальнообов'язковими (Конституція України та закони України, постанови ВРУ, укази і розпорядження Президента України, постанови та розпорядження КМУ). Спеціальні нормативно-правові

акти уточнюють, конкретизують, визначають завдання і функції суб'єктів забезпечення національної безпеки[18].

Так, Основний Закон нашої держави встановлює основоположні засади забезпечення національної безпеки. До прикладу, у статті 17 визначено, що найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу є захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки [15].

У наступних нормах Конституція України встановлює основні повноваження державних органів, що входять до відповідної системи органів забезпечення національної безпеки. Так, стаття 107 визначає, що Рада національної безпеки і оборони України є координаційним органом з питань національної безпеки і оборони при Президентові України [15].

Статтею 85 Конституції України [15] до повноважень ВРУ віднесено призначення та звільнення з посади Голови СБУ, затвердження загальної структури, чисельності, визначення функцій СБУ, ЗСУ, інших військових формувань, а також МВС України, схвалення рішення про надання військової допомоги іншим державам чи про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України тощо.

Щодо основних законів України по забезпеченню національної безпеки, то зважаючи на їх багаточисельність та враховуючи предмет правового регулювання, їх можна поділити на групи. До прикладу, А. Альван класифікує закони та такі групи:

-закони України, що врегульовують основні питання забезпечення національної безпеки й оборони («Про оборону України» від 06.12.1991 р., «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 р., «Про боротьбу з тероризмом» від 20.03.2003 р., «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р., «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р., «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» від 05.10.2017 р., «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. та ін.);

-закони України, що врегульовують правові статуси суб'єктів забезпечення національної безпеки і здійснення оборони («Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р., «Про військовий обов'язок і військову службу» від 25.03.1992 р., «Про Службу безпеки України» від 25.03.1992 р., «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 05.03.1998 р., «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р., «Про Національну гвардію України» від 13.03.2014 р. та ін.);

-закони України, що врегульовують оборонно-промисловий комплекс («Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.02.1995 р., «Про державне оборонне замовлення» від 03.03.1999 р. та ін.)[1].

Щодо спеціальних законодавчих актів по забезпеченню державного управління у сфері національної безпеки, то зауважимо, що вони приймаються з урахуванням безпекової ситуації в конкретний період, є результатом роботи тих чи інших інституцій, визначають державну політику у сфері забезпечення національної безпеки, є відповіддю на ті чи інші події в країні та світі. Це зокрема: постанова КМУ «Про затвердження положення Про Міністерство оборони України» від 26.11.2014 р. №671 (зі змінами) [36]; постанова КМУ «Про затвердження положення Про Міністерство внутрішніх справ України» від 28.10.2015 р. №878 (зі змінами) [35]; постанова КМУ «Про затвердження положення Про Державну службу України з надзвичайних ситуацій» від 16.12.2015 р. №1052 (зі змінами) [34]; Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» від 14.09.2020 р. №392/2020 (зі змінами) [54]; Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» від 25.03.2021 р. №121/2021 (зі змінами) [50]; Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» від 26.08.2021 р. №447/2021 [52]; Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію

зовнішньополітичної діяльності України» від 26.08.2021 р. №448/2021[51] та інші.

Слід відмітити, що ряд нормативно-правових актів прийнятих ще у 90-ті роки зберігають свою чинність з урахуванням внесених змін. А деякі з них втратили чинність і натомість прийняті нові. До прикладу, Закони України «Про Службу Безпеки України» від 25.03.1992 р. (зі змінами) [55], «Про оборону України» від 06.12.1991 р. (зі змінами) [42] є досі чинними. Натомість, Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. [42] прийнятий після втрати чинності Закону України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. [44], що мав ряд прогалин, суперечностей.

Також, Стратегія воєнної безпеки України від 25.03.2021 р. [51] прийнята на заміну Воєнної доктрини України, затвердженої Указом Президента України від 24.09.2015 № 555 [49]. Вона є основою для розроблення Стратегічного оборонного бюлетеня України, державних цільових програм та інших програм, що спрямовані на здійснення забезпечення державної політики у сфері оборони.

Стратегія національної безпеки від 14.09.2021 р. [55] прийнята на заміну Стратегії національної безпеки від 06.05.2015 р. [54], де вперше були визначені такі поняття як: бойові дії, окупація, воєнна агресія, безкарне застосування сили, російська загроза, квазідержавні утворення, незаконні збройні формування тощо.

Законом України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. визначені та розподілені повноваження державних органів у сфері національної безпеки та оборони, створена база для здійснення відповідної державної політики, функціонування відповідних державних органів, до повноважень яких належить забезпечення національної безпеки та оборони, визначена система командування, контролю та координації дій сил безпеки та оборони, запроваджено планування у сферах національної безпеки та оборони.

Тут визначені і принципи формування державної політики у сфері національної безпеки та оборони, зокрема: 1) верховенство права, підзвітність, законність, прозорість, демократичний цивільний контроль за функціонуванням

сектору безпеки і оборони;2) дотримання норм міжнародного права, участь в інтересах України у міжнародних зусиллях з підтримання миру і безпеки;3) розвиток сектору безпеки та оборони [42].

Головними ж національними інтересами України згідно Закону України «Про національну безпеку України» є:

- 1) державний суверенітет, територіальна цілісність, демократичний конституційний лад, недопущення втручання у внутрішні справи України;
- 2) сталий розвиток національної економіки, громадянського суспільства, держави;
- 3) інтеграція України в європейський політичний, економічний, безпековий, правовий простір, набуття членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, розвиток рівноправних та взаємовигідних відносин з іншими державами [42].

Стратегія національної безпеки України визначає, що встановлення миру, відновлення суверенітету і територіальної цілісності України у межах її міжнародно визнаного державного кордону є найвищим пріоритетом держави. А зовнішньополітична діяльність держави спрямована передусім на забезпечення незалежності та державного суверенітету, територіальної цілісності України[55].

Стратегія національної безпеки України ґрунтується на засадах стримування, стійкості, взаємодії [55].

Стимування полягає на розвитку оборонних та безпекових спроможностей з метою унеможливлення збройної агресії проти України; стійкістю є здатність суспільства і держави адаптуватися до змін безпекового середовища і підтримувати постійне функціонування; взаємодія передбачає розвиток стратегічних відносин із важливими міжнародними партнерами, насамперед із Європейським Союзом і НАТО, Сполученими Штатами Америки, співробітництво з іншими державами та міжнародними організаціями на основі національних інтересів України[55].

Стратегія національної безпеки України визначає:

1) пріоритети національних інтересів України та забезпечення національної безпеки, цілі, основні напрями державної політики у сфері національної безпеки;

2) поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов;

3) основні напрями зовнішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки;

4) напрями та завдання реформування і розвитку сектору безпеки та оборони;

5) ресурси, необхідні для її реалізації[55].

Отже, забезпечення державного управління у сфері національної безпеки можливе на наявності належного нормативно-правового регулювання завдань, повноважень, сфери діяльності відповідних державних органів, визначення порядку їх взаємодії та способів досягнення мети.

Нормативно-правову базу забезпечення державного управління у сфері національної безпеки становлять закони і підзаконні нормативно-правові акти, що сприяють функціонуванню системи національної безпеки і виконанню нею своїх завдань.

З моменту утворення незалежної України і до сьогодні прийнято достатньо законодавчих актів по забезпеченню державного управління у досліджуваній сфері. Деякі з них втратили чинність, а інші прийняті з урахуванням змін на світовій арені, є реакцією на безпекову ситуацію в країні та сучасні виклики. Проте і ці акти мають прогалини та неузгодженості. Зокрема, їх норми є декларативними або ж відсутній механізм їх реалізації на практиці; є неузгодженості між законами і підзаконними нормативними актами; вони приймаються із запізненнями, тобто втрачається їх актуальність.

На сьогодні основними актами забезпечення державного управління у сфері національної безпеки є: Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р., Стратегія національної безпеки України від 14.09.2020 р.,

Стратегія воєнної безпеки України» від 25.03.2021 р., Стратегія кібербезпеки України від 14.05.2021 р.

РОЗДІЛ II

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ 2014-2022 РОКІВ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Україна позиціонує себе як соціальна, демократична, правова держава. Конституція України та інші законодавчі акти визначають права, свободи та законні інтереси кожної людини як найбільше благо у державі. Однак зрозуміло, що лише констатація певного факту не означає створення на практиці відповідних умов для забезпечення основних людських потреб. Щоб кожен міг розраховувати на таке забезпечення потрібна чітка взаємодія державних органів, що утворюють механізм державного управління. Діяльність цих органів визначає політику держави у певній сфері.

А.В. Кулінська акцентує увагу, що механізм забезпечення національної безпеки України повинен включати правові, організаційно-технічні та економічні методи безпеки держави [22].

У загальному розумінні елементами механізму державного управління є: 1) система органів виконавчої влади; 2) сукупність правових норм, що визначають організаційну структуру системи органів виконавчої влади та процеси її діяльності [7, с. 81].

М.Ф. Криштанович визначає ці елементи як організаційний та правовий механізми політики держави, де перший забезпечує координацію діяльності органів державної влади, створення необхідних структур у системі забезпечення національної безпеки, а другий – передбачає існування дієвої нормативно-правової бази по забезпеченню державного управління у сфері національної безпеки [20, с. 248-253].

Як бачимо ці елементи взаємопов'язані та залежать один від одного. При зміні першого елемента реагує і другий та навпаки. І це не раз ми досвідчили на практиці.

Згідно ч.ч. 1-3 ст. 17, ст. 18 Конституції України - захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної

безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [15].

Оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладаються на Збройні Сили України.

Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом.

Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права [15].

Забезпечення національної безпеки є комплексом політичних, економічних, соціальних, правових і військових заходів, що спрямовані на гарантування нормальної життєдіяльності нації та усунення можливих загроз [28, с. 105].

Наразі пригадаємо події кінця 2013-першої половини 2014 року, коли через антиукраїнську діяльність та втечу тодішнього президента В. Януковича за кордон почався занепад системи забезпечення національної безпеки України.

Так, у Стратегії національної безпеки України від 06.05.2015 р. визначалося, що «Росія аби перешкодити волі Українського народу до європейського майбутнього, окупувала частину території України – Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, розв'язала воєнну агресію на Сході України та намагається зруйнувати єдність демократичного світу, ... підірвати основи міжнародної безпеки та міжнародного права, уможливити безкарне застосування сили на міжнародній арені» [54].

Здавалося б розпочався початок кінця нашої державності і про ніяку національну безпеку мови не може бути. Проте, як слушно зауважує В. Смолянук, саме за таких умов в Україні стався самоорганізуючий безпековий парадокс. Громадяни України, як суб'єкти гарантування національної безпеки, які у списку таких суб'єктів, згідно чинного на той час Закону України «Про

основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р., були визначені на останньому місці, стали на захист Батьківщини. Фактично саме через стрімке утворення добровольчих частин і підрозділів, їх діяльність на Сході України; через формування сил місцевої самооборони у регіонах; через потужний волонтерський рух; через активний інформаційний спротив пропагандистським впливам ворога; через відкриття центрів психологічної та соціальної реабілітації учасників АТО, була забезпечена національна безпека [60, с. 177].

В подальшому нове керівництво країни прагнуло подолати чи усунути негативні наслідки гібридного конфлікту і політика держави змінювалася то в сторону зміцнення боєздатності, то в сторону вдосконалення безпекової сфери. Проте, як слушно зауважують С.А. Дроботов, Р.Т. Гоменюк, головним у забезпеченні національної безпеки є стабільність стратегічних напрямків її розвитку та проголошуваних цілей. Надзвичайно важливо, щоб вони не варіювалися залежно від змін політичних програм [11, с. 26].

Також, через переоцінку помилок 2014 року стало зрозуміло, що стабільне майбутнє України не гарантоване. Його потрібно забезпечувати і за нього слід боротися. А за бездіяльність же доводиться відповідати людськими життями, територією, ресурсами, суверенітетом. Тому, в першу чергу слід подбати про національну безпеку і насамперед розраховувати на самих себе. Як показала практика, окупація Криму Росією була можлива саме через внутрішню дестабілізацію у країні, дезорієнтованість, неможливість Збройних Сил України, поліції, інших владних структур швидко зорганізуватися, відреагувати на ситуацію та дати відсіч ворогу.

Натомість, вже у Законі України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р. було визначено, що державна політика у сферах національної безпеки та оборони спрямовується на забезпечення воєнної, зовнішньополітичної, державної, економічної, інформаційної, екологічної безпеки, кібербезпеки України (ч. 3 ст. 4 Закону) [42].

Крім цього, у ст. 12 Закону України «Про національну безпеку» унормовано, що сектор безпеки та оборони України складається з чотирьох

взаємопов'язаних складових: сил безпеки; сил оборони; оборонно-промислового комплексу; громадян та громадських об'єднань, які добровільно забезпечують національну безпеку [42].

Складовими сектору безпеки та оборони є: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, Міністерство внутрішніх справ України, Національна гвардія України, Національна поліція України, Державна прикордонна служба України, Державна міграційна служба України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Служба безпеки України, Антитерористичний центр при Службі безпеки України, Служба судової охорони, Управління державної охорони України, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, Апарат Ради національної безпеки і оборони України, розвідувальні органи України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну військово-промислову політику [42].

Функції та повноваження вищезазначених органів визначаються окремими законодавчими актами України. До прикладу, згідно ст. 1 Закону України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 р. (зі змінами) – стримування збройної агресії проти України та її відсіч, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, участь у заходах, що спрямовані на боротьбу з тероризмом, забезпечують Збройні Сили України [38].

Їх з'єднання, військові частини і підрозділи можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, безпеки і захисту критичної інфраструктури, здійснення заходів по поводженню з військовополоненими в особливий період, заходів із забезпечення національної безпеки та оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, організації та підтримання дій руху опору, проведення військових інформаційно-психологічних операцій, боротьби з тероризмом і піратством, заходів щодо здійснення захисту життя, здоров'я громадян та об'єктів (майна) державної власності за межами України,

забезпечення їх безпеки та евакуації, посилення охорони державного кордону, захисту суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні та на континентальному шельфі та їх правового оформлення, забезпечення безпеки національного морського судноплавства України у відкритому морі чи в будь-якому місці поза межами юрисдикції будь-якої держави, заходів щодо запобігання розповсюдженню зброї масового ураження, протидії незаконним перевезенням зброї і наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у відкритому морі, ліквідації надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, кризових ситуацій, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві, міжнародних антитерористичних, антипіратських та інших міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України [38].

У сфері захисту критичної інфраструктури Збройні Сили України забезпечують організацію захисту військових об'єктів критичної інфраструктури Збройних Сил України від терористичних загроз, підготовку до застосування військ Збройних Сил України у разі вчинення терористичного акту в повітряному просторі або територіальному морі України, проведення заходів з підвищення рівня захищеності, усунення ризиків і загроз вибухопожежобезпеки арсеналів, баз та складів Збройних Сил України, виконання завдань з протиповітряного прикриття важливих об'єктів держави, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України.

Органи військового управління розвідки та військові частини розвідки Збройних Сил України, Сили спеціальних операцій Збройних Сил України можуть залучатися до виконання розвідувальних завдань [38].

Відповідно до ст. 10 Закону України «Про оборону України» від 06.12.1991 р. (зі змінами)[43] –Міністерство оборони України як центральний орган виконавчої влади забезпечує проведення в життя державної політики у сфері оборони, функціонування, бойову та мобілізаційну готовність, боєздатність і

підготовку Збройних Сил України до здійснення покладених на них функцій і завдань.

Зокрема, Міністерство оборони України: бере участь у формуванні та реалізації державної політики з питань національної безпеки у воєнній сфері, оборони і військового будівництва, підготовці проектів законодавчих та інших нормативних актів у сфері оборони, забезпечує їх виконання у Збройних Силах України, у встановленому порядку координує діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування щодо підготовки держави до оборони; провадить розвідувальну та інформаційно-аналітичну діяльність в інтересах національної безпеки та оборони держави, бере участь в аналізі воєнно-політичної обстановки, прогнозуванні, виявленні та визначенні рівня воєнної загрози національній безпеці України; забезпечує належний рівень боєздатності, укомплектованості, бойової та мобілізаційної готовності і підготовки Збройних Сил України; бере участь у формуванні оборонного бюджету, звітує перед Кабінетом Міністрів України про використання виділених коштів; провадить державну військову кадрову політику, забезпечує розвиток військової освіти і науки, зміцнення дисципліни, правопорядку та виховання особового складу; бере участь у забезпеченні функціонування національної економіки та державного управління в особливий період, у плануванні мобілізаційної підготовки її галузей та контролі за підготовкою підприємств, установ та організацій усіх форм власності до виконання мобілізаційних завдань та за їх виконанням; виступає, відповідно до визначених Генеральним штабом Збройних Сил України потреб, вимог та пріоритетів, державним замовником при здійсненні оборонних закупівель, а також на поставку матеріальних цінностей до мобілізаційного резерву Збройних Сил України та виконує інші функції, визначені Законом України «Про оборону України» і Положенням про Міністерство оборони України, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України №671 від 26.11.2014 р. [43].

Згодом влада усвідомила, що виникла нагальна потреба у проведенні більш системних змін в організації управління військами, а тому слід розділити

повноваження між тими, хто забезпечує діяльність збройних сил і тими, хто задіяний у виконанні бойових завдань. Так, Указом Президента України «Питання Головнокомандувача Збройних Сил України» №123/200 від 27.03.2020 р. було розподілено повноваження Головнокомандувача ЗСУ та Начальника Генерального штабу ЗСУ. Так, Головнокомандувач Збройних Сил України: здійснює безпосереднє військове керівництво Збройними Силами України; здійснює управління застосуванням Збройних Сил України, а також переданих в його підпорядкування сил і засобів інших складових сил оборони; визначає комплект боєздатних сил і засобів Збройних Сил України для передачі його Командувачу об'єднаних сил; організовує підтримання спроможностей до застосування Збройних Сил України, а також переданих в його підпорядкування сил і засобів інших складових сил оборони; здійснює контроль готовності Збройних Сил України, а також сил і засобів інших складових сил оборони, які сплановані для передачі в його підпорядкування для виконання завдань оборони держави; організовує контроль стану забезпечення Збройних Сил України військовою технікою, озброєнням та іншими майном і ресурсами; звітує перед Президентом України та Міністром оборони України з питань досягнення воєнно-стратегічних цілей у сфері оборони військовими силами і засобами, а також підтримання спроможностей цих сил і засобів до застосування; затверджує положення про командування видів, окремих родів військ Збройних Сил України та виконує інші повноваження відповідно до законів України та виданих на їх основі нормативно-правових актів [30].

Президент України відповідно до ст. 106 Конституції України [15] і ст. 13 Закону України «Про національну безпеку України» [42] здійснює керівництво у сферах національної безпеки і оборони, зокрема:

- 1) забезпечує державну незалежність та національну безпеку;
- 2) є Верховним Головнокомандувачем Збройних Сил України, як Верховний Головнокомандувач видає накази і директиви з питань оборони, у тому числі з питань оперативного доукомплектування в особливий період

Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

3) очолює Раду національної безпеки і оборони України, вводить у встановленому порядку в дію її рішення;

4) видає укази і розпорядження з питань національної безпеки і оборони, які є обов'язковими до виконання на території України, зокрема указами Президента України затверджуються Стратегія національної безпеки України, Стратегія воєнної безпеки України, інші стратегії, доктрини, концепції, якими визначаються актуальні загрози національній безпеці, основні напрями і завдання державної політики у сферах національної безпеки і оборони, розвитку сектору безпеки і оборони;

5) звертається з посланнями до народу та із щорічними і позачерговими посланнями до Верховної Ради України про внутрішнє і зовнішнє становище України;

6) реалізує право законодавчої ініціативи у Верховній Раді України щодо законодавчого врегулювання питань національної безпеки і оборони;

7) вносить до Верховної Ради України подання про призначення Міністра оборони України;

8) вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України;

9) призначає на посади та звільняє з посад Секретаря Ради національної безпеки і оборони України та його заступників;

10) призначає на посади та звільняє з посад вище командування Збройних Сил України за поданням Міністра оборони України, а також вище командування інших військових формувань за поданням керівників органів центральної виконавчої влади, яким підпорядковуються відповідні військові формування;

11) здійснює загальне керівництво розвідувальними органами України;

12) вносить до Верховної Ради України подання про оголошення стану війни та у разі збройної агресії проти України приймає рішення про застосування

Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань;

13) приймає відповідно до закону рішення про загальну або часткову мобілізацію та введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України;

14) приймає у разі необхідності рішення про введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, а також оголошує у разі необхідності окремі місцевості України зонами надзвичайної екологічної ситуації з наступним затвердженням цих рішень Верховною Радою України;

15) здійснює інші повноваження, визначені Конституцією України та Законом України «Про національну безпеку України».

РНБО України відповідно до ст. 107 Конституції України та Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 05.03.1998 р. здійснює координацію у сферах національної безпеки і оборони. Так, функціями РНБО України є:

- внесення пропозицій Президентові України щодо реалізації засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері національної безпеки та оборони;
- координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки та оборони у мирний час;
- координація та здійснення контролю за діяльністю органів виконавчої влади у сфері національної безпеки та оборони в умовах воєнного або надзвичайного стану і при виникненні кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України[47].

РНБО України з урахуванням змін у безпековому середовищі визначає концептуальні підходи, напрями, заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, схвалює проекти стратегій, концепцій, державних програм та інших стратегічних документів, якими визначаються основні напрями і завдання державної політики у сферах національної безпеки і оборони, здійснює координацію і контроль за їх виконанням.

В умовах воєнного або надзвичайного стану, в особливий період, а також у разі виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України, РНБО України координує діяльність органів виконавчої влади, розглядає пропозиції щодо застосування відповідно до закону спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів [42].

КМУ відповідно дост.ст. 113, 116, 117 Конституції України і законів України здійснює контроль за дотриманням законодавства та реалізацією державної політики у сферах національної безпеки і оборони, звітує з цих питань перед Президентом України і Верховною Радою України [42].

КМУ забезпечує цивільний контроль за діяльністю Збройних Сил України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної міграційної служби України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, інших органів виконавчої влади, які входять до сектору безпеки і оборони України [42].

Центральні органи виконавчої влади, що мають у підпорядкуванні утворені відповідно до законів України військові формування, розвідувальні та правоохоронні органи: забезпечують цивільний контроль у межах своїх повноважень; створюють необхідні умови для здійснення іншими суб'єктами цивільного контролю передбачених законами повноважень; забезпечують об'єктивне і своєчасне інформування Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Ради національної безпеки і оборони України про стан справ у підпорядкованих органах сектору безпеки і оборони; інформують із цих питань громадськість у порядку, визначеному цим та іншими законами України [42].

Місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених Конституцією України і законами України:

- заслуховують, за потреби, доповіді посадових осіб правоохоронних органів, що знаходяться на відповідній території, про виконання вимог законодавства щодо забезпечення громадської безпеки та правопорядку;

- контролюють стан допризовної підготовки та відбору громадян на військову службу, правового і соціального захисту громадян, які мають бути призвані на військову службу, перебувають на військовій службі, звільнених у запас чи відставку, учасників бойових дій та членів їх сімей;

- взаємодіють з органами військового управління під час планування та проведення потенційно небезпечних заходів за участю особового складу Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань та правоохоронних органів з використанням озброєння і військової техніки з метою запобігання і недопущення надзвичайних ситуацій, а також ліквідації їх наслідків;

- інформують громадськість, зокрема через засоби масової інформації, про свою діяльність у виконанні завдань, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони [42].

Оскільки на території України з 24 лютого 2022 року введено воєнний стан, то слід зазначити, що згідно ст. 4 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. (зі змінами) - на територіях, на яких введено воєнний стан, для забезпечення дії Конституції та законів України, забезпечення разом із військовим командуванням запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, захисту критичної інфраструктури, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян можуть утворюватися тимчасові державні органи - військові адміністрації[46].

Військові адміністрації населених пунктів на відповідній території здійснюють повноваження із: запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану; забезпечення ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів; залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності до участі в комплексному

соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, координації цієї роботи на відповідній території; прийняття рішень щодо надання відповідно до законодавства пільг зі сплати місцевих податків і зборів, якщо рішення відповідної ради з цих питань не прийнято; встановлення в порядку і межах, визначених законодавством, тарифів на побутові, комунальні (крім тарифів, які встановлюються національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг), транспортні та інші послуги; управління об'єктами житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку, що перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, забезпечення їх належного утримання та ефективної експлуатації, необхідного рівня та якості послуг населенню; управління закладами освіти, установами освіти, закладами охорони здоров'я, культури, фізичної культури і спорту, надавачами соціальних послуг, які належать територіальним громадам або передані їм, молодіжними, підлітковими закладами за місцем проживання; організації їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення; організації надання ними послуг, у тому числі соціальних; забезпечення соціально-культурних закладів, які перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, а також населення паливом, електроенергією, газом та іншими енергоносіями та інші повноваження [46].

Згідно ст. 6 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» №2411-VI від 01.07.2010 р. (зі змінами) - основними засадами внутрішньої політики у сфері національної безпеки і оборони є:

- забезпечення життєвоважливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у зовнішньополітичній, оборонній, соціально-економічній, енергетичній, продовольчій, екологічній та інформаційній сферах;

- зміцнення обороноздатності держави, посилення відповідальності органів державної влади всіх рівнів за неналежну підготовку і забезпечення безпеки держави;

- реформування Збройних Сил України та інших військових формувань з метою забезпечення їх максимальної ефективності та здатності оперативно реагувати на потенційні загрози Україні, надання особливої уваги прикриттю повітряного і морського простору держави, всебічному забезпеченню Збройних Сил України;

- забезпечення поступового переходу до комплектування Збройних Сил України на контрактній основі, насамперед за спеціальностями, що визначають боєздатність підрозділів;

- забезпечення оснащення Збройних Сил України новітніми видами військової техніки та озброєнь, відновлення спроможності оборонно-промислового комплексу щодо впровадження новітніх технологій як на основі кооперації з державами - партнерами, так і впровадження власних замкнутих циклів створення військової техніки та озброєнь;

- удосконалення системи демократичного цивільного контролю над воєнною організацією держави та правоохоронними органами, забезпечення їх відповідності вимогам європейських інституцій;

- забезпечення реалізації гарантій соціального захисту військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу, працівників правоохоронних органів, інших прирівняних до них осіб та членів їхніх сімей;

- завершення формування і розвиток вітчизняного оборонно-промислового комплексу; впровадження практики державного замовлення на озброєння та військову техніку для Збройних Сил України, інших складових Воєнної організації держави [33].

А засада забезпечення національних інтересів і безпеки України шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права визначена у ч. 2 ст. 11 Закону України «Про засади

внутрішньої і зовнішньої політики» першочерговою у переліку основних засад зовнішньої політики [34].

У Стратегії національної безпеки України від 14.09.2020 р. головною ціллю державної політики національної безпеки визначено людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку. Пріоритетами ж національних інтересів України та забезпечення національної безпеки є:

- відстоювання незалежності і державного суверенітету;
- відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно визнаного державного кордону України;
- суспільний розвиток (розвиток людського капіталу);
- захист прав, свобод, законних інтересів громадян України; європейська і євроатлантична інтеграція [54].

При цьому, згідно п. 6 Стратегії національної безпеки України, реалізація цих пріоритетів забезпечуватиметься за такими напрямками:

- відновлення миру, територіальної цілісності та державного суверенітету на тимчасово окупованих територіях у Донецькій і Луганській областях України на основі міжнародного права;

- здійснення міжнародно-правових, політико-дипломатичних, безпекових, гуманітарних та економічних заходів, спрямованих на припинення Російською Федерацією незаконної окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополь;

- продовження реалізації заходів з оборони та стримування, активного використання переговорних форматів та консолідації міжнародного тиску на Російську Федерацію як гарантії недопущення ескалації конфлікту з боку Росії, зменшення напруги та припинення Російською Федерацією збройної агресії;

- використання всіх наявних механізмів ООН, Ради Європи, ОБСЄ, інших міжнародних організацій для консолідації міжнародної підтримки України у протидії російській агресії, відновленні територіальної цілісності та державного суверенітету України;

- розвиток відносин зі Сполученими Штатами Америки, Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії, Канадою, Федеративною Республікою Німеччина, Французькою Республікою, сусідніми та іншими державами, а також із міжнародними організаціями для забезпечення міжнародної безпеки та протидії спільним викликам і загрозам, мінімізації їх впливу на Україну;

- повна імплементація Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, з метою набуття повноправного членства України у Європейському Союзі;

- розвиток особливого партнерства з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття повноправного членства України в НАТО;

- посилення спроможностей Збройних Сил України, інших органів сектору безпеки і оборони;

- сталий розвиток національної економіки та її інтеграція в європейський економічний простір;

- розвиток людського капіталу України, зокрема через модернізацію освіти і науки, охорони здоров'я, культури, соціального захисту;

- захист особи, суспільства та держави від правопорушень, зокрема корупційних, забезпечення відновлення порушених прав, відшкодування заподіяної шкоди;

- забезпечення екологічної безпеки, створення безпечних умов життєдіяльності людини, зокрема на територіях, що постраждали внаслідок бойових дій, розбудова ефективної системи цивільного захисту;

- посилення спроможностей національної системи кібербезпеки для ефективної протидії кіберзагрозам у сучасному безпековому середовищі;

- розвиток державно-приватного партнерства [54].

У п.п. 39-41 Стратегії Національної безпеки України Російська Федерація визнається як держава-агресор і як джерело довгострокових системних загроз національній безпеці України. Тому необхідно вийти на такий рівень відносин

України з Російською Федерацією, що допоможе припинити агресію та відновити територіальну цілісність України в межах її міжнародно визнаного державного кордону.

Для цього Україна вживатиме заходів для запобігання ескалації конфлікту з Російською Федерацією. Так, основоположними напрямками діяльності держави є посилення оборонних і безпекових спроможностей, зміцнення міжнародної підтримки України, ефективне використання міжнародної допомоги, збереження консолідованого міжнародного політичного, економічного та правового тиску на агресора [54].

Також, для припинення російської агресії, повного відновлення територіальної цілісності, захисту прав, свобод і законних інтересів громадян України і суб'єктів господарювання, Україна вестиме переговори з Російською Федерацією за посередництва партнерів з числа держав - членів ЄС та НАТО, а також ОБСЄ [54].

Знаємо як склалося на практиці: впродовж декількох років переговори велися, домовленості підписувалися, але у кінцевому підсумку це не запобігло погіршенню безпекової ситуації та повномасштабному вторгненню Росії в Україну 24 лютого 2022 року з метою захоплення територій та знищення українського народу.

На виконання Стратегії Національної безпеки України, 27 вересня 2021 року Указом Президента України №479/2021 затверджена Концепція забезпечення національної системи стійкості [48], адже стійкість визначено однією з головних засад, на яких базується вищезазначена Стратегія, а запровадження національної системи стійкості є одним із основних напрямів зовнішньополітичної та внутрішньополітичної діяльності держави для забезпечення її національних інтересів і безпеки.

Національна стійкість згідно цієї Концепції визначається як здатність держави і суспільства ефективно протистояти загрозам будь-якого походження і характеру, адаптуватися до змін безпекового середовища, підтримувати стале

функціонування, швидко відновлюватися до бажаної рівноваги після кризових ситуацій [48].

Метою планування у сферах національної безпеки і оборони є забезпечення реалізації державної політики у цих сферах шляхом розроблення стратегій, концепцій, програм, планів розвитку органів сектору безпеки і оборони, управління ресурсами та ефективного їх розподілу [54].

Планування у сферах національної безпеки і оборони здійснюється відповідно до принципів: дотримання національного законодавства і міжнародних зобов'язань України; демократичний цивільний контроль за сектором безпеки і оборони, відкритість інформації про державну політику, стратегічні документи, цілі, пріоритети і завдання планування, прозорість та підзвітність використання ресурсів; цілісність, узгодженість, системність планування у секторі безпеки і оборони, врахування пріоритетів і обмежень, встановлених державними програмами, планами та прогнозними документами; своєчасність та відповідність прийнятим рішенням щодо захисту національних інтересів України [54].

Щодо наукових досліджень напрямків державної політики останніх років по забезпеченню національної безпеки, то як правило, їх висновки ґрунтуються на основі законодавства (як діючого, так і тих законодавчих актів, що вже втратили чинність). До прикладу, В.І. Білий, В.М. Михальчук вважають, що державна політика у сфері національної безпеки має бути спрямована на реалізацію конституційних прав та свобод громадян; достойний рівень життя населення; на збереження суверенітету, державної цілісності; стійкий соціально економічний розвиток; на науку, технології та освіту; екологію та раціональне природокористування [4, с. 97].

М.Ф. Криштанович визначає основні напрями державної політики щодо забезпечення національної безпеки України залежно від різних сфер державного управління.

Так, у політичній сфері: це створення механізмів захисту прав громадян України в державі та у світі; запобігання й усунення спроб втручання у внутрішні

справи України; входження в існуючі та створювані системи універсальної і регіональної безпеки; уникнення політичного екстремізму, підтримка соціальної стабільності та ін.

В економічній сфері: недопущення незаконного використання бюджетних коштів і державних ресурсів, їх перетікання в тіньову економіку; контроль за експортно-імпортною діяльністю; боротьба з існуючою протиправною економічною діяльністю, протидія неконтрольованому впливу національних матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів.

В соціальній сфері: виявлення та усунення причин, що призводять до різкого розшарування суспільства під час переходу до ринкової економіки; вжиття вчасних заходів щодо протидії кризовим демографічним процесам.

В екологічній сфері: впровадження та контроль за дотриманням науково обґрунтованих нормативів природокористування та охорони довкілля; контроль за станом навколишнього природного середовища, виявлення та усунення загроз для здоров'я населення, вчасне попередження громадян України в разі небезпеки.

В інформаційній сфері: вжиття комплексних заходів щодо захисту свого інформаційного простору та входження України у світовий інформаційний простір; виявлення й усунення причин інформаційної дискримінації України; усунення негативних чинників порушення інформаційного простору.

У зовнішньополітичній сфері: формування зовнішнього оточення, яке має сприяти внутрішньому розвитку країни [20, с. 22-23].

В.Ф. Загурська-Антонюк, аналізуючи державну політику національної безпеки, прийшла до висновку, що вона спрямована на вирішення конкретних викликів та запобігання загрозам і такі дії можуть та повинні бути випереджальними. При цьому, має бути чітко визначена ціль, її мета, місце, час досягнення [12, с. 35].

Дослідниця визначає, що державна політика національної безпеки складається із категорій зовнішньої та внутрішньої безпеки. Так, зовнішня політика безпеки охоплює політичні системи держав, глобалізацію,

регіоналізацію, зовнішню політику держав світу. Метою зовнішньої політики є запобігання загрозам та створення найбільш сприятливих умов для існування держави, зміцнення її міжнародного становища, престижу у світі. А внутрішня політика складається із 9 основних категорій: політичної, економічної, військової, громадської, екологічної, інформаційної, соціальної, культурної та релігійної [12, с. 35].

Отже, на основі вищевикладеного можемо дійти висновку, що російська агресія проти України стала поштовхом до значних змін в державній політиці забезпечення національної безпеки і розділила напрямки її забезпечення на період до і після 2014 року.

Так, у 2014-2022 роках у сфері національної безпеки і оборони України відбулося ряд позитивних змін, що стосуються діяльності відповідних структур та функціонування усієї системи державного управління. У першу чергу, в Україні сформовано нову нормативно-правову базу (характеристику якої подано у попередньому розділі), що врегульовує питання забезпечення національної безпеки та дозволяє функціонувати тим чи іншим державним органам і в сучасних умовах, розмежовує їх компетенцію. Крім цього, скоординовано сили безпеки й оборони для здійснення політичних, економічних, соціальних, правових і військових заходів, що мають забезпечити нормальні умови життєдіяльності нації та усунення можливих загроз.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА СПОСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Проблеми здійснення державного управління у сфері національної безпеки в Україні

Кожен наступний день – нова сторінка життя особи, суспільства, держави. Це нові сподівання, виклики, загрози, перемоги і поразки. Важливо їх аналізувати, переоцінювати, робити висновки, ставити нові завдання і йти вперед.

Відповідно теми наукового дослідження, проаналізуємо чинники та визначимо проблеми, що заважають реагувати на сучасні загрози національній безпеці та здійснювати ефективне державне управління у цій сфері.

Як стверджує В.О. Копанчук, завдання державного управління в сфері національної безпеки пов'язані з необхідністю вирішити ряд проблем щодо створення та функціонування ефективно діючої системи забезпечення національної безпеки [17, с. 243].

А М.Ф. Криштанович вважає, що негативний вплив на політику національної безпеки мають: некомпетентність та корумпованість державного апарату; конфліктність та неузгодженість дій органів державної влади при плануванні заходів забезпечення національної безпеки; відсутність системності в роботі органів державної влади щодо виконання прийнятих рішень у сфері національної безпеки; загрозові тенденції розвитку світової економічної системи; низькі темпи перебудови національної економіки, її підготовки до функціонування в умовах жорсткої конкуренції; підвищення ймовірності виникнення надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, погіршення екологічного стану водних ресурсів; наявність правового нігілізму; посилення недовіри громадян до органів влади через неналежне виконання чинного законодавства, корупцію; недостатній рівень розвитку

громадянського суспільства, через що органи державної влади працюють без контролю з його боку; втручання у внутрішні справи України з боку іноземних держав [19, с. 252].

Якщо проаналізувати політику держави у напрямі забезпечення національної безпеки, то вона впродовж 20 років незалежності України була скажімо посередньою, а сумнозвісні події 2014 року, початок і продовження гібридної війни і пов'язані з цим виклики, зумовили погіршення існуючих та появу нових проблем в економічній, політичній, соціальній, екологічній, інформаційних сферах нашої держави. Так, протягом останніх декількох років спостерігається грошово-кредитні коливання, зростання інфляції, бюджетний дефіцит, вітчизняне виробництво стало в більшій мірі залежним від міжнародних партнерів, а товари недостатньо конкурентоспроможними, існує висока заборгованість перед міжнародними організаціями, спостерігається зменшення інвестицій.

Погоджуємося із твердженнями дослідника Р.Ю. Штеби, що економіка України не є стійкою до загроз, вона не повністю інтегрована до європейської та світової економічної системи та потребує зміцнення [64].

Крім цього, саме українське суспільство не є стійким до загроз його демократичному розвитку і не відповідає в повній мірі європейським цінностям. А система нашої влади не є підзвітною суспільству, не забезпечує верховенства права [64].

Також, суспільство стало толерантним до корупції та політичної корупції зокрема. Погоджуємося із висловлюваннями М.В. Буряка про те, що «політична корупція є особливою формою боротьби за владу, де перемагають не політичні інтереси суспільства, а багатомільйонні хабарі. Політична корупція дозволяє конвертувати владу в капітал, а капітал – у владу. Головний її зміст проявляється у зловживанні владою, проникненні криміналітету в органи влади й управління, вигідному призначенні на державні посади, лобіюванні вигідних рішень, політичному патронажі, фаворитизмі, тощо. Це сукупність різних протиправних

діянь, щовчиняються для досягнення політичних цілей, впливають на формування та функціонування органів влади й управління...» [6].

Зауважимо, що основні загрози національній безпеці України визначені у Стратегії національної безпеки України від 14.09.2020 р. [54]. Тут вони визначені як поточні і прогнозовані та міститься їх перелік. Всього 25 загроз. Не будемо перераховувати їх усіх, однак вважаємо, що ці загрози можна систематизувати у певні групи за відповідними напрямками передбачуваного негативного впливу. Зокрема:

- *екологічні* (нераціональне використання природних ресурсів, деградація лісів, водних басейнів, сільськогосподарських угідь; неефективне поводження з побутовими і промисловими відходами; зберігається негативний вплив триваючих бойових дій на територіях окремих районів Донецької і Луганської областей та наслідків Чорнобильської катастрофи на екологію і здоров'я людей; погіршуються середовище життєдіяльності, якість повітря, питної води, продуктів харчування, що впливає на життя та здоров'я людей; виснажується екосфера, зростає споживання невідновлюваних ресурсів; руйнуються екосистеми і біоценози);

- *соціально-економічні* (зростає нерівність; низький рівень добробуту веде до невпевненості у майбутньому, провокує насильство, що призупиняє розвиток та зберігає відсталість; недостатній рівень конкуренції та панування монополій, зокрема в енергетичній сфері, зменшують конкурентоспроможність України, загрожують добробуту її громадян);

- *державно-політичні* (неефективна діяльність державних органів; загострення змагань за світове лідерство між Сполученими Штатами Америки і Китайською Народною Республікою; посилення міжнародної конкуренції із застосуванням сили; зростання викликів трансатлантичній та європейській єдності, що може спричинити ескалацію наявних і виникнення нових конфліктів; для зміцнення позицій у Європі, Російська Федерація намагається впливати на внутрішньополітичну ситуацію у європейських державах, підживлює тривалі конфлікти, збільшує військову присутність у Східній Європі;

для відновлення свого впливу в Україні Російська Федерація, продовжує гібридну війну, системно застосовує політичні, економічні, інформаційно-психологічні, кібер- і військові засоби);

- *фінансово-економічні* (заходи, спрямовані на протидію поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), призвели до нової глобальної фінансово-економічної кризи. Створена після Другої світової війни система міжнародної безпеки вже не спроможна ефективно відповідати на виклики сучасності);

- *здоров'я людини* (виникнення і поширення вже відомих та нових інфекційних хвороб);

- *інформаційні* (деструктивна внутрішня і зовнішня пропаганда, що зумовлює протиріччя і конфлікти, розпалює ворожнечу, підриває суспільну єдність; відсутність цілісної інформаційної політики держави, слабкість системи стратегічних комунікацій ускладнюють нейтралізацію цієї загрози);

- *глобалізаційні* (поширення міжнародного тероризму та міжнародної злочинності, зокрема у кіберпросторі, наркоторгівлі, торгівлі людьми, релігійного та ідеологічного фундаменталізму та екстремізму, підживлюваного з-за кордону сепаратизму, нелегальної міграції, легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, розповсюдження зброї масового ураження; поширення COVID-19, виявило критичні проблеми в інформаційній сфері, системах охорони здоров'я та соціального захисту, спричинило зростання безробіття, руйнує усталений спосіб життя, загрожує продовольчому забезпеченню, перешкоджає вільному руху капіталу, товарів та робочої сили, завдає шкоди сфері послуг);

- *технологічні* (стрімкі технологічні зміни, насамперед в енергетиці та біотехнологіях, розробки у сфері штучного інтелекту, тощо докорінно трансформують економіку і суспільство в цілому; стрімко зростає роль інформаційних технологій в усіх сферах суспільного життя; розробляються системи озброєнь на основі нових фізичних принципів, із використанням квантових, інформаційних, космічних, гіперзвукових, біотехнологій, а також

технологій у сфері штучного інтелекту, створення нових матеріалів, робототехніки та автономних безпілотних апаратів);

- *техногенні* (зростання техногенного навантаження на навколишнє природне середовище; збільшуються кількість та масштаби надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру);

- *демографічні* (скорочення народжуваності, високий рівень смертності, проблеми репродуктивного здоров'я населення, системні проблеми у сфері охорони здоров'я; еміграція, насамперед фахівців і молоді, підривають національну стійкість, людський, економічний і воєнний потенціал, загрожують майбутньому України);

- *озброєння* (сучасні темпи переозброєння Збройних Сил України, інших складових сил оборони на новітні зразки не забезпечують потреби у заміні основних видів озброєння та військової техніки радянського виробництва; зростання дефіциту фінансів ускладнює виділення коштів для забезпечення виробництва та закупівлі у необхідних обсягах сучасних зразків озброєння та військової техніки) [54].

Звичайно ми розуміємо, що при зміні ситуації в державі, суспільстві, житті людей, виникненні будь-яких об'єктивних чи суб'єктивних чинників, виникають і нові загрози.

Розділ II Стратегії національної безпеки України визначає поточні та прогнозовані загрози національній безпеці та національним інтересам України з урахуванням зовнішньополітичних та внутрішніх умов. Зауважимо, що ця Стратегія прийнята ще 2 роки тому і тепер першочерговими є інші загрози. Проте, такої загрози як знищення держави Україна і її народу тут немає. І навіть вже через більше як вісім місяців війни, ніякі зміни у Стратегію законодавцем не внесені, перелік загроз не доповнювався. Вбачаємо у цьому серйозну проблему і упущення з боку відповідних суб'єктів, що забезпечують державне управління у сфері національної безпеки. Адже якщо є загроза, то є і реакція на цю загрозу, плануються і реалізуються певні заходи, формуються відповідні напрямки державної політики.

Також вбачається, що Стратегія національної безпеки України не має ані конкретних механізмів розподілу бюджетних ресурсів, ані способів реалізації стратегічно важливих цілей, ані термінів їх досягнення [5, с. 9-10]

Вище ми аналізували події 2014 року і прийшли до висновку, що саме громадяни нашої країни у той вирішальний час стали основними суб'єктами забезпечення національної безпеки. Так, у Законі України «Про основи національної безпеки» від 19.06.2003 р. серед суб'єктів забезпечення національної безпеки громадяни були останніми у списку і далі не визначався обсяг їх прав та обов'язків у цій сфері. А у чинному зараз Законі України «Про національну безпеку України» громадянам України надана лише можливість участі у здійсненні цивільного контролю через громадські об'єднання, членами яких вони є, через депутатів місцевих рад або особисто шляхом звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини чи до державних органів. А відтак вважаємо, що законодавче регулювання прав та обов'язків громадян у досліджуваній сфері є незавершеним та потребує доопрацювання.

Крім цього, список суб'єктів забезпечення національної безпеки, тобто п. 16 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» потребує доповнення, адже тут не визначені органи місцевого самоврядування та їх посадові особи. А згідно ч. 1 ст. 17 Конституції України - захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [15]. Тобто, забезпечення суверенітету і територіальної цілісності України, як складових національної безпеки, є першочерговими напрямками діяльності як держави в особі її органів, так і народу загалом в особі територіальних громад. При цьому, територіальна громада здійснює місцеве самоврядування у встановленому законом порядку як безпосередньо, так і через органи місцевого самоврядування: сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи.

Місьцеве самоврядування, згідно ст. 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» - це гарантоване державою право та реальна здатність

територіальної громади - жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України[41].

Цікава позиція законодавця, хоча ст. 8 Закону України «Про національну безпеку України» визначає повноваження органів місцевого самоврядування по здійсненню цивільного контролю за виконанням підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності, службовими (посадовими) особами і громадянами законів України, інших нормативно-правових актів з питань національної безпеки, проте до системи органів сектору безпеки і оборони (п. 16 ч. 1 ст. 1) [42] ці органи не віднесені.

Також, важливі законодавчі акти приймаються із запізненням. До прикладу, серед загроз національній безпеці визначено і гібридну війну Російської Федерації проти України. Проте, лише 18 січня 2018 року, тобто майже через 4 роки з початку цієї гібридної війни, був прийнятий Закон України «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» [45], що визначав основоположні засади та напрямки державної політики щодо захисту основних політичних, громадянських прав і свобод людини; щодо вжиття заходів для звільнення Російською Федерацією, окупаційною адміністрацією Російської Федерації всіх незаконно затриманих, утримуваних громадян України; сприяння забезпеченню відновлення порушених матеріальних прав; сприяння забезпеченню соціально-економічних, екологічних та культурних потреб; щодо надання правової та гуманітарної допомоги, у тому числі із залученням міжнародної допомоги тощо.

Із запізненням, а саме 17 вересня 2021 року, затверджений Стратегічний оборонний бюлетень України, що визначений як умова реалізації Стратегії воєнної безпеки України від 25.03.2021 р., та введений в дію Президентом України з 17 вересня 2021 року [50], тобто через півроку після схвалення останньої. При цьому, Стратегічний оборонний бюлетень України

визначає: основні напрями реалізації воєнної політики України в контексті всеохоплюючої оборони України; перспективну модель Збройних Сил України та інших складових сил оборони і вимоги до її побудови, місію та візію сил оборони зразка 2030 року; основні спроможності сил оборони, яких необхідно досягти; стратегічні цілі розвитку сил оборони на період до 2025 року, основні завдання та очікувані результати їх досягнення [49].

На основі Стратегічного оборонного бюлетеня України розробляються та реалізуються: державні цільові програми, спрямовані на розвиток складових сил оборони та розв'язання проблем забезпечення оборони держави, зокрема їх оснащення сучасним озброєнням і військовою (спеціальною) технікою, створення необхідних запасів матеріально-технічних засобів, здійснення інших заходів з посилення обороноздатності держави; інші програмні, планувальні документи та проекти з питань розвитку спроможностей сил оборони [50].

Крім цього, лише 27 вересня 2021 року затверджена Концепція забезпечення національної системи стійкості, що визначає мету, основні принципи, напрями, механізми і строки запровадження та функціонування національної системи стійкості, спрямованої на забезпечення здатності держави і суспільства своєчасно ідентифікувати загрози, виявляти вразливості та оцінювати ризики національній безпеці, запобігати або мінімізувати їх негативні впливи, ефективно реагувати та швидко і повномасштабно відновлюватися після виникнення загроз або настання надзвичайних та кризових ситуацій усіх видів, включаючи загрози гібридного типу, але не обмежуючись ними [16].

Отже, державне управління у сфері національної безпеки не здійснюється безперешкодно, а стикається із рядом проблем. Вони виникають внаслідок зміни потенційних і реальних загроз національній безпеці України. Можемо ці проблеми також поділити на зовнішні (пов'язані з відносинами із іншими державами) і внутрішні (мають місце безпосередньо у нашій державі). Так, наша економіка не є стійкою до зовнішніх загроз, вона не інтегрована до європейської та світової економічної системи, а відтак потребує зміцнення. Українське суспільство ще слабке перед загрозами його демократичному розвитку, не

відповідає в повній мірі європейським цінностям. Є проблеми соціально-економічного, екологічного, технологічного, техногенного характеру.

Ускладнює безпекову ситуацію і наявність в Україні самопроголошених квазідержавних утворень.

Органи державної влади, що повинні забезпечувати національну безпеку, ще досі мають узагальнені, декларативні завдання, дублюючі повноваження, а відтак фактично не несуть відповідальності за упущення у своїй діяльності та не досягають конкретних результатів. В цьому є упущення та прогалини існуючого законодавства, що містять колізії, дублювання, декларативні норми.

Система нашої влади не є підзвітною суспільству, не забезпечує верховенства права. Суспільство стало толерантним до корупції.

3.2. Способи вдосконалення державного управління у сфері національної безпеки в Україні

Часто кажуть, що не помиляється той, хто нічого не робить. Дійсно, лише переоцінивши свої помилки, можливо їх оминати в майбутньому та знайти інші шляхи вирішення тих чи інших проблем.

Проблеми у здійсненні державної політики існували, існують та будуть існувати, тому слід постійно шукати шляхи вдосконалення того чи іншого її напрямку, а так як національна безпека це основа держави, її суверенітет, незалежність, життя і свобода громадян, то вдосконалення саме цього напрямку державної політики є фундаментальним і першочерговим.

Вище ми аналізували деякі проблеми здійснення державного управління у сфері національної безпеки, а зараз спробуємо визначити як удосконалити цей механізм. Звичайно тут ми не наведемо якихось універсальних та швидкодіючих способів, але принаймні визначимо напрям, у якому було б добре прямувати, щоб рухатися вперед.

Тема вдосконалення державної політики у сфері національної безпеки була і є предметом наукових досліджень. Змінюються загрози, аналізується їх зміст та

способи їх недопущення або подолання, змінюються і напрями державної політики.

Р.Ю. Штеба вважає, що національну безпеку в Україні можливо забезпечити у разі: зміцнення національної єдності, створення умов політичної і соціальної стабільності, удосконалення механізмів взаємодії держави і громадянського суспільства; зміцнення оборони країни, забезпечення непорушності конституційного ладу, суверенітету, незалежності, державної та територіальної цілісності України; підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки; створення належного рівня життя громадян, забезпечення демографічного розвитку у країні; закріплення за Україною статусу однієї з провідних світових держав, що здійснює діяльність, спрямовану на підтримку стратегічної стабільності і партнерських відносин у світі [64].

Особливу увагу науковець звертає на економічну політику держави, де слід удосконалити податкову політику, зменшити державне втручання в економічну сферу, виходити на нові міжнародні ринки, залучати інвестиції, збільшити обсяги експорту і знизити імпорт продукції, яку наша держава може виробляти самостійно, розвивати базові сектори економіки та нові сектори глобальної конкурентоспроможності (авіакосмічна галузь, суднобудування, енергетика) [63].

М.Ф. Криштанович прийшов до висновку, що держава у процесі реалізації своїх функцій із забезпечення національної безпеки має: здійснювати нагляд, що сприятиме здійсненню об'єктивного та всебічного аналізу і прогнозування; спостереження; всебічну оцінку стану національної безпеки та загроз і небезпек національній безпеці України; організувати ефективну роботу державної системи забезпечення національної безпеки України; здійснювати контроль за створенням, розвитком, використанням, експортом та імпортом сучасних технологій, засобів та систем національної безпеки; підтримувати виробників технологій, засобів та систем безпеки на території України та за її межами, вживати заходів із захисту внутрішнього ринку від проникнення на нього неякісних продуктів у сфері безпеки; сприяти наданню суб'єктам

державного управління доступу до світовихресурсів забезпечення безпеки;формулювати і реалізовувати державну політику у всіх сферах національної безпекиУкраїни;розробляти державні програми забезпечення національної безпекиУкраїни, що сприятимутьпоєднанню зусиль державних і недержавних організацій у цій сфері [19, с. 250].

А.В. Рубан зазначає, що для того аби вУкраїні підвищити загальний рівень нацбезпеки, необхідно спочатку сформувати відповідний механізм державного управління, що охоплює: проведення комплексного незалежного моніторингу економіко-суспільного стану для ідентифікації, прогнозування та запобігання загрозамнаціональній безпеці; встановлення гранично допустимих значень соціально-економічнихпоказників, недотримання яких спричиняє нестабільність іконфлікти; запровадження загальнодержавних заходів щодо ідентифікації та недопущення виникнення загроз,що можуть бутикритичними для національної безпеки[58, с. 152-153].

В.О. Копанчук називає процес удосконалення державного управління у сфері національної безпеки оптимізацією і вважає, що вона повинна здійснюватися за двоманапрямами: вдосконалення законодавства і підвищення взаємодії та забезпечення ефективності діяльності органів державної влади [17, с. 303].

Щодо вдосконаленнязаконодавства, то слід активно працювати над усуненням колізій, недоробок, прогалин у сфері забезпечення національної безпеки. Адже існуючі недопрацювання, нестабільність і суперечливість законодавства можуть призвести до неналежного забезпечення конституційних прав громадян, що негативно вплине і на національну безпеку і взагалі спричинить втрату довіри до держави.

Щодо забезпечення ефективної діяльності органів державної влади, то на думку науковця, слід посилити координацію та взаємодію органів державної влади та відповідних осіб для досягнення цілей забезпечення національної безпеки держави [17, с. 304].

Вважаємо, що дійсно вдосконалення державного управління у сфері національної безпеки це цілий процес, що включає систему послідовних дій уповноважених суб'єктів, які повинні взаємодіяти на різних рівнях. При цьому, враховуючи швидку зміну різних обставин, появу нових викликів і загроз національній безпеці, цей процес має бути безперервним. Крім цього, так як національна безпека включає ряд елементів (економічну, політичну, соціальну, інформаційну та інші види безпек), цей процес залежить і від них.

Проте на нашу думку, увесь цей процес в першу чергу визначається і залежить від наявності чіткого, стабільного законодавства, що визначатиме здійснення напрямів забезпечення національної безпеки.

Вище ми аналізували нормативно-правову базу державного управління у сфері національної безпеки та визначили деякі наявні проблеми. А тому необхідне комплексне і своєчасне правове регулювання сфери національної безпеки. Тобто, законодавчі акти повинні прийматися вчасно, не бути декларативними, фрагментарними, суперечливими або невизначеними. Зокрема, якщо Законом України «Про національну безпеку» передбачено прийняття Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, то вони мали бути прийняті і впроваджені у дію у найкоротші можливі строки, а не тоді коли вже певні заходи стали неактуальними.

Або якщо пригадати події 2014 року, то Воєнний кабінет при Раді національної безпеки та оборони мав би бути створений ще у 2014 році, проте його утворено лише у лютому 2015 року. Ставка ж Верховного Головнокомандувача взагалі створена 10 жовтня 2017 року. Тобто, фактично до лютого 2015 року єдиним органом координації та протидії відсічі агресії Росії була Рада національної безпеки та оборони України.

Ще приклад. 16 листопада 2021 року був прийнятий Закон України «Про критичну інфраструктуру» №1882-IX [40], який набрав чинності 15 грудня 2021 року, але почав діяти тільки 15 червня 2022 року. Проте, і станом на сьогодні ще не прийнято усі законодавчі акти для реалізації положень цього Закону.

Об'єктами критичної інфраструктури є об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам [40].

Зауважимо, що з моменту прийняття Закону України «Про критичну інфраструктуру» і до сьогоднішнього дня КМУ не затверджено іншого окремого порядку віднесення об'єктів до критичної інфраструктури. Тому чинним залишається Порядок віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури, що затверджений Постановою КМУ №1109 ще 11.10.2020 р. [32].

При цьому, цей Порядок містить терміни, які відрізняються від термінів, передбачених Законом України «Про критичну інфраструктуру».

Також, відповідно до ст. 11 Закону України «Про критичну інфраструктуру», для цілей узгодження дій суб'єктів національної системи захисту критичної інфраструктури формується Реєстр об'єктів критичної інфраструктури. А збирання, узагальнення, попередній аналіз даних щодо об'єктів критичної інфраструктури та пропозиції щодо включення таких об'єктів до Реєстру в межах визначених секторів здійснюються Секторальними органами [40].

Згідно з п.п. 1 п. 5 Прикінцевих положень Закону України «Про критичну інфраструктуру», КМУ у тримісячний строк з дня набуття чинності цим Законом мав визначити уповноважений орган з питань захисту критичної інфраструктури України. Тобто, крайній строк 3 місяці, минув у березні 2022 року. Проте, лише 12 липня 2022 прийнята Постанова КМУ №787 «Про утворення Державної служби захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України» було визначено Уповноважений орган у сфері забезпечення критичної інфраструктури - Державну службу захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України [57]. Проте, ця Постанова КМУ ще набрала чинності. А порядок ведення Реєстру об'єктів критичної інфраструктури не затверджений КМУ до сьогодні.

Так як владу уособлюють державні структури, органи, а відповідно люди, які займають певні посади, то важливо також визначити та розділити їх компетенцію, щоб кожен займався конкретними завданнями і їх досягнення сприяло загальній цілі – у нашому випадку забезпеченню національної безпеки. А це теж виклик і завдання для законодавця.

Крім цього, де має місце людський фактор – там присутня і корупція.

Згідно ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р. - корупцією є використання відповідними суб'єктами (перелік яких визначений у цьому Законі), наданих їм службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, на яке поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції», або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [33].

Як показує практика, корупція зумовлює руйнування і до того хитких державних інститутів, їх деформацію, невідворотно знищує основи суспільства і державу в цілому. Це негативне явище не дозволяє органам державної влади функціонувати належним чином, порушує стабільність держави, призводить до занепаду демократії, заважає міжнародній співпраці, перешкоджає Україні на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції.

Ще у 2014 році Дж. Пайєтт, посол США в Україні, акцентував увагу, що корупція є більшою загрозою українському майбутньому, ніж російські танки[29].

Тому для боротьби з корупцією вкрай необхідно збільшити прозорість діяльності державних органів, врегулювати повноваження та функції державних органів, щоб вони не повторювалися, максимально зменшити контакт із державними службовцями методом цифровізації більшості послуг; забезпечити

якісний контроль за дотриманням антикорупційного законодавства, гарантувати невідворотність відповідальності за вчинення корупційних правопорушень [2].

І тут ще раз хочемо повернутися до забезпечення національної безпеки та здійснення відповідних повноважень у цьому напрямку органами місцевого самоврядування. Вважаємо за доцільне взяти до уваги пропозиції Ш.Я. Фараджова про те, що слід розробити відповідну регіональну стратегію безпеки для кожного окремого регіону. У цій стратегії повинні бути передбачені різні сценарії з конкретними заходами впливу з боку органів місцевого самоврядування, визначення рівня та обсягу використання ресурсів регіональної політики безпеки тощо [62].

Також, науковець пропонує впровадити моделі взаємодії органів місцевого самоврядування сусідніх регіонів у разі активізації загроз національній безпеці, що мають локальний характер або походять з певного регіону. При цьому, така взаємодія повинна законодавчо закріплюватися і реалізовуватися в межах спеціальних програм і сценаріїв реагування, що розробляються компетентними органами місцевого самоврядування [62].

Зрозуміло, що повномасштабне вторгнення Росії на територію України внесло кардинальні зміни у політику держави по забезпеченню національної безпеки. Певні напрями відійшли на інший план, а першочерговими стали оборона і зміцнення боєздатності. Тому надважливо доукомплектувати ЗСУ, інші військові формування, отримати і освоїти нові високоефективні зразки зброї, військової техніки. Не менш важливо одночасно формувати і власні виробничі потужності для серійного виробництва зразків нового озброєння та військової техніки.

Враховуючи сучасні реалії, важливим напрямом забезпечення національної безпеки є посилення контролю, охорони та оборони державного кордону України. Слід використовувати сучасне інженерне обладнання, високотехнологічні засоби контролю, подбати про збільшення оперативних та бойових можливостей відповідних підрозділів. І ці заходи вже передбачають

моніторинг безпекової ситуації, швидку реакцію та координацію діяльності того чи іншого державного органу.

Я.В. Усенко пропонує здійснити:

- інтелектуалізацію зброї та інших засобів (розробити і застосувати автономні і дистанційно керовані системи та зразки озброєння та військової техніки, що створює так званий «розумний» приціл, призначений для снайперських гвинтівок, який робить автоматизованим процес прицілювання та пострілу, підвищує рівень точності пострілу у порівнянні зі звичайним оптичним прицілом);

- розробляти і застосовувати такі типи озброєння і військової техніки, що створені на нетрадиційних засадах діяльності (радіологічна, технологічна, акустична, лазерна, електромагнітна, біологічна, хіміко-технологічна зброя) [61, с. 192].

Крім цього, в умовах війни Україну атакують не лише з різної зброї, але й закидають інформаційними бомбами. А тому державна інформаційна політика повинна першочергово спрямовуватися на законодавчий захист прав та інтересів усіх суб'єктів інформаційних відносин (особи, суспільства, держави). Можливо варто законодавчо узгодити взаємодію силових структур України з органами місцевого самоврядування, державними органами та громадськими інституціями; створити єдиний орган, що здійснював би керівництво, координацію та контроль заходів інформаційної безпеки; сформувати систему моніторингу популярних засобів масової інформації та інтернет-ресурсів.

Отже, вдосконалення державного управління у сфері національної безпеки є процесом, що включає систему послідовних і безперервних дій уповноважених суб'єктів, які повинні взаємодіяти на різних рівнях, бути гнучкими та враховувати зміну навколишніх обставин, появу нових викликів і загроз національній безпеці.

Напрями цього процесу залежать і визначаються наявною нормативно-правовою базою, що повинна бути повною, чіткою, стабільною. Необхідне комплексне і вчасне правове регулювання сфери національної безпеки.

Законодавчі акти повинні прийматися вчасно, не містити декларативних положень, не бути фрагментарними, суперечливими або невизначеними.

Також, механізм державного управління має функціонувати злагоджено. Необхідно з'ясувати зміст конкретних заходів та суб'єктів координації відповідних заходів, слідкувати щоб повноваження з координації діяльності не підміняли собою повноваження з реалізації державної політики у цій сфері. Слід вжити заходів і для забезпечення координації діяльності органів місцевого самоврядування та органів державної влади з питань забезпечення національної безпеки.

Крім цього, забезпеченню національної безпеки сприяла б і розробка відповідних регіональних стратегій безпеки для кожного окремого регіону та співпраця між окремими регіонами у цьому напрямі.

Важливо також посилити контроль, охоронута оборону державного кордону, що повинно супроводжуватися моніторингом, швидкою реакцією та вжиттям конкретних заходів відповідних уповноважених суб'єктів.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного магістерського дослідження державного управління у сфері національної безпеки, виходячи з його мети і завдань, можемо зробити такі висновки.

1. Умови сьогодення свідчать про необхідність збалансованого підходу до співвідношення безпеки особи, суспільства, держави, взаємозв'язку міжнародної і національної систем безпеки в забезпеченні національних інтересів тієї чи іншої країни, ролі держави як головного суб'єкта забезпечення національної безпеки.

2. Національною безпекою є наявний стан захищеності особи, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, за якого забезпечується реалізація конституційних прав і свобод громадян, гідні якість і рівень їх життя, суверенітет, незалежність, державна і територіальна цілісність.

3. Національна безпека має свою структуру: об'єкт (громадяни, їх національні інтереси, держава), суб'єкт (державні та недержавні органи), сукупність дій, що спрямовані на захист інтересів держави. Важливо, що держава, як об'єкт національної безпеки, є останньою в переліку об'єктів, однак як суб'єкт, що забезпечує національну безпеку (в особі її органів), вона є основною.

4. Нормативно-правову базу забезпечення державного управління у сфері національної безпеки становлять закони і підзаконні нормативно-правові акти, що забезпечують функціонування системи національної безпеки і виконання нею своїх завдань. Основними актами у сфері забезпечення національної безпеки є Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 р., Стратегія національної безпеки України від 14.09.2020 р., Стратегія воєнної безпеки України від 25.03.2021 р., Стратегія кібербезпеки України від 14.05.2021 р.

5. Протягом 2014-2022 років сформовано нову нормативно-правову базу, що врегульовує питання забезпечення національної безпеки та дозволяє

функціонувати відповідним державним органам і в сучасних умовах, розмежовує їх компетенцію; скоординовано сили безпеки й оборони для здійснення політичних, економічних, соціальних, правових і військових заходів, що мають забезпечити нормальні умови життєдіяльності нації та усунення можливих загроз.

6. Події 2014 року, початок і продовження гібридної війни, пов'язані з цим виклики, зумовили погіршення існуючих та появу нових проблем в економічній, політичній, соціальній, екологічній, інформаційних сферах нашої держави.

7. Проблеми здійснення державного управління у сфері забезпечення національної безпеки в Україні пов'язані зі зміною потенційних і реальних загроз національній безпеці нашої держави. Економіка країни стійка до зовнішніх загроз, не інтегрована до європейської та світової економічної системи. Є проблеми соціально-економічного, екологічного, технологічного, техногенного характеру. Органи державної влади, що повинні забезпечувати національну безпеку, ще досі мають узагальнені, декларативні завдання, дублюючи повноваження. Система нашої влади не забезпечує верховенства права.

8. Державне управління у сфері забезпечення національної безпеки потребує вдосконалення. Необхідно здійснити комплексне нормативно-правове регулювання сфери національної безпеки. Законодавчі акти повинні прийматися вчасно, не містити декларативних положень, не бути фрагментарними, суперечливими або невизначеними.

9. Необхідно вдосконалити роботу механізму державного управління у сфері забезпечення національної безпеки. Слід з'ясувати сутність та визначити суб'єктів координації відповідних заходів, не підмінити повноваження з координації діяльності відповідних органів повноваженнями з реалізації державної політики у цій сфері. Слід забезпечувати ікоординацію діяльності органів місцевого самоврядування з органами державної влади з питань забезпечення національної безпеки. Важливо ірозробити відповідні

регіональній стратегії безпеки для кожного окремого регіону; налагодити співпрацю між окремими регіонами у цьому напрямі; посилити контроль, охорону та оборону державного кордону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Амро Альван. Нормативно-правові механізми забезпечення системи державного управління національною безпекою в Україні. URL:<https://doi.org/10/31470/2786-6246-2022-1-17-33> (дата звернення: 04.11.2022)
2. Ахтирський В.М., Білан Д.А. Корупція як актуальна загроза національній безпеці України. URL:<https://bit.ly/3EрхUZr>(дата звернення: 10.11.2022)
3. Антонов В.О. Конституційно-правові засади національної безпеки України: монографія. К.: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.
4. Білий В.І., Михальчук В.М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 17. С. 92-98.
5. Бордун Р.О. Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки України. *Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки держави: тези науково-практичної конференції (24 червня 2021 року)*. К.: Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. С. 9-10.
6. Буряк М.В. Політична корупція як загроза національній безпеці України. URL:<https://bit.ly/3EsK1ox> (дата звернення: 12.11.2022)
7. Гончарук О.Б., Савчук Н.О. Поняття механізмів державного управління та їх практичне значення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 7. С. 77-83.
8. Гурковський М.П., Сидор М.Я. Поняття національної безпеки як адміністративно-правової категорії. *Соціально-правові студії*. 2021. Вип. 2. С. 26-32.
9. Демиденко В.О. Місце й роль органів місцевого самоврядування в забезпеченні національної безпеки України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 238-249.
10. Дроботов С.А. Національна безпека і забезпечення прав людини в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3-2. С. 16-23.

11. Дроботов С.А., Гоменюк Р.Т. Національна безпека як об'єкт державної політики. *Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки держави: тези науково-практичної конференції (25 листопада 2021 року)*. К.: Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. С.25-26.
12. Загурська-Антонюк В.Ф. Полістратегія та правове регулювання політики національної безпеки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 19-20. С. 134-140.
13. Казакова Л.О. Національна безпека держави: понятійно-категоріальний апарат. *Регіональні студії*. 2021. № 24. С. 128-132.
14. Кобко Є.В. Система забезпечення національної безпеки України: елементи та характер їх реалізації в сучасних умовах. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. №4. С. 112-116.
15. Конституція України від 28.06.1996 р. (із змінами від 03.09.2019 р.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 38. Ст. 160.
16. Концепція забезпечення національної системи стійкості: Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021. URL:<https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> (дата звернення: 05.11.2022)
17. Копанчук В.О. Державна політика у сфері національної безпеки та охорони громадського порядку: дис... докт. юрид. наук: 25.00.05/ Національний університет цивільного захисту України. Харків, 2020. 375 с.
18. Копанчук В.О. Нормативно-правове забезпечення державної політики національної безпеки та громадського порядку URL:<http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1610> (дата звернення: 06.11.2022)

19. Криштанович М.Ф. Механізми державної політики України щодо забезпечення національної безпеки. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3. С. 248-253.
20. Криштанович М.Ф., Пушак Я.Я., Флейчук М.І., Франчук В.І. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення: монографія. Львів: Сполом, 2020. 418 с.
21. Крук С.І. Інституційний базис державного управління щодо забезпечення національної безпеки України. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2018. № 2. URL:[http://el-zbirn-
du.at.ua/2018_2/6.pdf](http://el-zbirn-du.at.ua/2018_2/6.pdf) (дата звернення: 02.11.2022)
22. Кулінська А.В. Механізм забезпечення національної безпеки України як об'єкт управління цілеспрямованого впливу URL:<https://bit.ly/3UNdrD6> (дата звернення: 02.11.2022)
23. Матвієнків С., Воробець Н. Національна безпека в сучасній Україні. *Вісник Прикарпатського університету*. 2019. Вип. 13. С. 104-110.
24. Моргалюк О.В. Проблема забезпечення національної безпеки в умовах глобалізації. URL: <https://bit.ly/3O47Ru9>(дата звернення: 11.11.2022)
25. Мотайло О.В. Основні концептуальні підходи до сутності поняття «національна безпека». *Право та державне управління*. 2019. № 4. С. 288-293.
26. Павленко Б.О., Гулаков В.А. Характеристика національної безпеки як основи захисту суспільства. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 20. С. 30-34.
27. Павленко В.П. Щодо визначення поняття «безпека держави»: проблеми теорії та практики у сучасних умовах України. *Новеукраїнське право*. 2022. Вип. 3. С. 103-110.
28. Павленко Д.Г., Семенюк Ю.В., Лисецький Ю.М. Національна безпека: поняття, складники, чинники впливу. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. 2021. Т. 32. № 3. С. 102-107.

29. Пайєтт Дж.: корупція - небезпечніша за російські танки URL: <https://bbc.in/3fYufIT> (дата звернення: 10.11.2022)
30. Питання Головнокомандувача Збройних Сил України: Указ Президента України від 27.03.2020р. № 123/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 28. С. 11.
31. Подковенко Т. Національна безпека України: аксіологічний та правовий аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1. С. 11-18.
32. Порядок віднесення об'єктів до об'єктів критичної інфраструктури: Постанова Кабінету Міністрів України №1109 від 11.10.2020 р. *Офіційний вісник України*. 2020. № 93. С. 9.
33. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10. 2014 р. №1700-VII (зі змінами від 06.10.2022) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 12.11.2022)
34. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики: Закон України від 01.07.2010 р. (зі змінами від 21.06.2018 р.) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення: 11.11.2022)
35. Про затвердження положення Про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України № 1052 від 16.12.2015 р. (зі змінами від 13.09.2022 р.) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text>(дата звернення: 12.11.2022)
36. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: постанова Кабінету Міністрів України № 878 від 28.10.2015 р. (зі змінами від 16.09.2022 р.) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.11.2022)
37. Про затвердження Положення про Міністерство оборони України: постанова Кабінету Міністрів України № 671 від 26.11.2014 р. (у редакції від 19.10.2016

- p.)URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 09.11.2022)
38. Про Збройні Сили України: Закон України від 06.12.1991 р. (зі змінами від 24.03.2022 р.) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 07.11.2022)
39. Про Концепцію (Основи) державної політики національної безпеки України: Постанова Верховної Ради України від 16.01.1997 р. (втратила чинність 19.06.2003 р.).*Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 10. Ст. 85.
40. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 р. № 1882-IX. *Офіційний вісник України*. 2021. № 98. С. 23.
41. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (зі змінами від 15.08.2022 р.) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/280/97-%D0%B%D1%80> (дата звернення: 12.11.2022)
42. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. (дата оновлення: 16.11.2021 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 07.11.2022)
43. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. (зі змінами від 09.07.2022 р.) URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 05.11.2022)
44. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р. (втратив чинність 21.06.2018 р.) *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 39. Ст. 351.
45. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 р. № 2268-VIII(втратив чинність 21.04.2022 р.) *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 10. С. 54.

46. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII (зі змінами від 16.09.2022 р.)
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 13.11.2022)
47. Про Раду національної безпеки і оборони: Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР(зі змінами від 06.09.2022 р.)
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/183/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 06.11.2022)
48. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про запровадження національної системи стійкості»: Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 479/2021.
URL:<https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181> (дата звернення: 05.11.2022)
49. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України від 24.09.2015 р. №555/2015 (втратив чинність 25.03.2021 р.)
Офіційний вісник України. 2015. № 78. С. 38.
50. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: Указ Президента України від 17.09.2021 р. №473/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 76. С. 41.
51. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 27. С. 33.
52. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 липня 2021 року «Про Стратегію зовнішньополітичної діяльності України»: Указ

- Президента України від 26.08.2021 р. № 448/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 70. С. 55.
53. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України»: Указ Президента України від 26.08.2021 р. № 447/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 70. С. 42.
54. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 06 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26.05.2015 р. № 287/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 43. С. 14.
55. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 р. № 392/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 75. С. 127.
56. Про Службу Безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. (зі змінами від 23.09.2021 р.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 03.11.2022)
57. Про утворення Державної служби захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України: постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2022 р. № 787 (не набрав чинності) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/787-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 13.11.2022)
58. Рубан А.В. Державне управління у сфері національної безпеки України: дис.... канд. наук з держ. упр-ня: 25.00.05/ Національний університет цивільного захисту України. Харків, 2019. 256 с.
59. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади): підручник. К.: НАДУ, 2012. 544 с.

60. Смолянчук В. Національна безпека незалежної України: осягнення сутності. *Політичні дослідження*. 2021. № 1. С. 163-186.
61. Усенко Я.В. Проблеми забезпечення національної безпеки України. *Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції: у 2-х ч. (м. Суми, 21–22 травня 2020 року)*. Суми: Сумський державний університет, 2020. Ч. 2. С. 190-193.
62. Фараджов Ш.Я. Пропозиції щодо вдосконалення діяльності органів місцевого самоврядування в системі забезпечення національної безпеки України в умовах євроінтеграції. URL: <https://bit.ly/3VJfzow> (дата звернення: 12.11.2022)
63. Циганов О.Г. Національні інтереси України та актуальні загрози їм у сфері внутрішньої безпеки. *Актуальні проблеми забезпечення національної безпеки держави: тези науково-практичної конференції (24 червня 2021 року)*. К.: Інститут УДО України КНУ імені Тараса Шевченка, 2021. С. 56-58.
64. Штеба Р.Ю. Проблеми та суперечності державної політики у сфері забезпечення національної безпеки України. URL: <https://bit.ly/3WZE2Py> (дата звернення: 11.11.2022)